

MEDITERANSKA MANDALA

Arhitektonski oblik najdrevnijeg pozorišta nerazlučivi je deo (antičkog) pejzaža označenog izdankom flore, kao što je njegova suština u jezgru mediteranske dijalektike: „prazan prostor“ obrednog, svetog mesta, Polikletove orhestre u Epidaurusu, scena-kutija iz Serlijeve *Arhitekture*, i svi ostali tlocrti koji iz ovih najrasprostranjenijih formi proizilaze. Knjiga, ali i pozornica, poput beskonačnog svetskog arhiva sadrži sve: čoveka kao meru svih stvari, ali i Prokrustovu postelju, Orfeja i Sizifa, lavirint i ogledalo, božanstva i faunu, školjku i raskrsnicu („kružnu raskrsnicu“ kako španski pesnik naziva otvor gitare ugodene za svaki zvuk). Na tim pozornicama je već odigrana cela istorija sveta natkriljena poezijom, upravo kako je Aristotel predvideo. Pročitane su i odigrane, u *ponavljanju* i *promeni*, sve velike teme: tajna postanja, ljubav, oslobođanje, smrt... (Odigrano je i priželjkivanje Laze Kostića: dolazak vremena u kom će se bojišta pretvoriti u teatre, još češće je, u samoj stvarnosti, igrano preobraćanje pozorišta u bojište, i ruševine). Istorija Mediterana jeste popis ratova i uzastopnih ideologija, ali prava njegova biografija je i u oblicima stvaralaštva, u knjigama koje ne poznaju granice, u moru vezanom za njegovu arhitekturu, u muzičkim instrumentima, njegova mapa može biti izvedena rasporedom pozornica... Otkad se u njemu vidi Bošova slika *Vrt uživanja*, a čuje Bahova muzika, Madrid više nije isti grad, Beč je promenio Brojgel: *Vavilonska kula*. Navodim ove primere dovoljne da se pokaže da je u Mediteranu i – Sever.

„Mediteranski identitet“ zapravo se i rađa iz jedinstva različitosti, da ne kažemo – suprotnosti: maslinova grančica znak tolerancije, ali i smrtonosni sunčani odsjaj na vrhu noža u Kamijevom *Strancu*, Vavilonska kula je mediteranska maštarija kao i globalno selo. Mediteran je zapravo, pre svega, način života i mišljenja, stvaranja celine od delova kojima sličnost nije glavni uslov.

Sveti Sava svoje podneblje vidi u izmaglici kakvog mitološkog ostrva koje pliva: za Zapad smo Istok, za Istok smo Zapad. Leonardo da Vinči izoštava teoremu: u svakoj tački je deoba Istoka i Zapada. Može se reći i drukčije, *mediteranskije*: u svakoj tački je njihovo prožimanje, sjedinjavanje, što je takođe mediteranska pouka. Raskoračenom na označenoj liniji na Griniču, čoveku je leva strana tela na Istoku, desna na Zapadu. Toj indukovanoj šizofreniji tela suprotstavlja se nasledno osećanje sveta kao nedeljive celine.

Mediteran jeste duhovna materica ove civilizacije na umoru, ideje se poput koncentričnih krugova šire do krajnjih vremeprostornih granica poznatog sveta, vraćajući se, u istom ili izmenjenom obliku, osnovnoj matrici, oplodene, kružeći, vraćaju joj se poput razmetne dece. Takvo je i pozorište proisteklo iz mediteranske imaginacije. Njegov sadržaj je supstanca iz koje je i moderni teatar ponikao i kome se neprestano vraća u svojoj protejskoj mnogolikosti. Pozornica je započela posao pre štamparskog stroja. Drama je imitacija akcije, ne sama akcija. Starogrčki filozof bi danas virtuelnu realnost lako procenio kao imitaciju, digitalni glumac nikad neće biti više nego mediteranska „senka senke“. Ako

se i *auto-da-fe* uzme kao predstava uz neke druge oblike, makar kao parateatar, zaključimo da mediteransko pozorište sadrži sve stvarnosti, a igra se u svim elementima: vatra, voda, vazduh, zemlja. Ovaj put nema dovoljno vremena da se istakne bar nekoliko histrionskih primera koji, na razne načine, pokazuju svu raznolikost mogućnosti i rezultata pozorišta građenih u mediteranskom idiomu. Navešćemo bar jedan, na kraju.

Drevno pozorište u Epidaurusu mesto je istinskog hodočašća, taj čudni kameni oblik mogao bi biti heraldički znak prostranom grbu prikazivačkih umetnosti, uz sretno ugraviran simbol kamere.

I u vreme zastrašujućih „političkih požara“ šuma i poljoprivrednih dobara, Grčka je prekrasna „zemlja za sve sezone“. Ne samo umetnost, izgleda da se ovde čitav život odvija pod otvorenim nebom. Na toj prirodnoj rasveti sve postaje predstava, u ovom vizuelnom svetu sve je spektakl, čovek se pretvorio u posmatrača slika u pokretu – Grčka je sva za posmatranje. Kao i čitav Mediteran.

Jedan istraživač porekla dramskih umetnosti smatra da je ritual prešao u dramu „kada je stara vera zamenjena novom vrstom verovanja“, neprestano pratimo proces preobražaja: „Da, Budva je i Budva i grad i teatar“, znalčev glas upućuje u samo središte; crkva Aja Sofija je bila najpre pejzaž, potom džamija, pa muzej; obred saobraćajne slike zakrčene provansalske autostrade postaje pozorište prometa; novine najavljuju živu reprodukciju autentične tradicionalne svadbene ceremonije u pitoresknom selu Portaria: u jedanaest sati ujutro seljaci igraju „prenošenje miraza“, a u osamneast i trideset mladoženja se priprema, odlazak mlade iz rodnog doma – drevni običaji postaju folklorni teatar; jedna večera za stolom na stepeništu u bučnom Nesebaru ili na kakvoj talijanskoj raskrsnici ubacuju vas usred današnjeg oblika „prikazanja na trgu“ – neprekidna reka ljudi i zbivanja teče skalinama gore i dole, ispred i oko vas, osetljiv kameraman vraća se u hotel po kameru: u ovih hiljadu lica koja promiču ubeležena je čitava mitologija leta koje se upravo završava; prema tumačima drama je proistekla iz Dionizijevih rituala obreda – festival vina u španskoj oblasti Rioha, Campo Vijeo, Logroño možda je njihov daleki odjek: oblikovanje turističkog pozorišta; obilazak arheoloških ruševina po svoj egipatskoj zemlji razasutih kao poredeni zubi vremena, velika je predstava kazališta istorije... ltd. ltd. Parafrazirajući arapsku poslovicu, odredićemo geopoetski radijus sredozemnog kruga: Mediteran dopire dokle se protežu vinogradi i umetnost. Tako gledano, u mediteranskom krugu je sav zemaljski šar. Mediteranska pozornica danas je, dakle, svako mesto u čijem je središtu čovek, glavna akcija tog pozorišta je bitka za njegovo konačno oslobođenje. Mediteranska *nova umetnost* zna svoj put, ona se, s pogledom koji je samo danas moguć, još jednom vraća na početak, izvornim jezicima u kojima je sačuvano biće svakog naroda, onim glavnim mitovima i legendama u kojima se zatiče i savremenost, okolnostima koje pripadaju samo jednom podneblju, ali preko njega i celom čovečanstvu.

Ali, mora se reći, ovo nije samo podneblje metafora nego i paradoksa. Navešću najvažiji: Usniš u mediteranskom zavičaju, probudiš se u državi bez mora.

Tekstovi Alpara Lošonca i Bore Draškovića pročitani su u okviru Regionalne konferencije Srpskog PEN centra održane od 5. do 8. oktobra 2006. godine u Beogradu.